

A Magyar Népköltési Gyűjtemény kiadásának története

Népdalok és Mondák, I—III. Pest, 1846—1848.

Magyar Népdalok, 1., 2. füzet. Pest, é. n.

Magyar Közmondások Könyve, Pest, 1851.

A *Magyar Népköltési Gyűjtemény* korszakos jelentőségéről sokszor esett szó, kevesebbszer előzményeiről és a kiadásról magáról. A legrészletesebben és legalaposabban K. POSONYI Erzsébet foglalkozott a gyűjteménnyel. Nagy anyagismerettel, gondolatgazdagsággal tekintette át ERDÉLYI János pályáját, szerkesztői tevékenységét és szólott a népköltészettel kapcsolatos elméleti munkáiról.¹ Adatai azonban negyven év távlatából kiegészítésre szorulnak, annál is inkább, mert Erdélyi szerepét e nagy vállalkozás létrejöttében nem a tényeknek megfelelően látja.

Mi most megkíséreljük nyomon követni a népköltészeti gyűjtemény tervének kialakulását és kiadásának körülményeit, hogy így, szoros rendben sorakoztatva egymás mellé a tényeket, egyértelműbben foglalhassuk össze a jelentkező tanulságokat.

ERDÉLYI János a népet és dalait — mivel közöttük élt — gyermekkorra óta ismerte. Érthető, hogy pályája elején is foglalkoztatták a népköltészet elméleti kérdései. 1843-ban írott önéletrajzi vázlatában már megkülönbözteti a gyermekkorból hozott „öszönös” népiességet a „tudatos” népiességtől, amely az „irodalom körüli foglalkozás” során alakult ki benne és „tudományá nőtte ki magát lelkében”. Íme az idézet:

„Ez időben már (1837), mint levelezései meg fogják mutatni — írja önmagáról —, valami olyan elem körül forgott elméje, amely egyszer haszonnal volna előveendő a magyar költészetben. Lévéen a nép fia, melynek dalait, szólásait, közmondásait gyermekéje óta figyelmesen hallgatta, hasonlóképp neveltették s első ifjúsági élete is tiszta magyar világban folyván, nem csuda, ha mi benne ösztönszerűleg dolgozott, az irodalom körüli foglalkozás között tudományá nőtte ki magát lelkében, s célba vette gondolatai fogantatását. Így lón, hogy midőn 1842. január 22-én a Kisfaludy Társaság tagjává megválasztaték, a népköltészetéről tartá felolvasását.”²

¹ K. POSONYI Erzsébet: *Erdélyi János és a népköltészet*. Ethnographia 1927. Részletesebben szól még a gyűjteményről HORVÁTH János: *A magyar irodalmi népiesség Faludától Petőfiig*. Bp. 1927. 265—273. c. művében. HORVÁTH a kiadás történetét nem vizsgálja, miként VERSÉNYI György sem, aki a gyűjtemény részletezően ismertette: *Ethnographia* 1914. — Legújabbban ERDÉLYIIRŐL ebben a vonatkozásban: SÖTÉR István: *Nemzet és haladás*. Bp. 1964. és ORTUTAY Gyula: *Halhatatlan népköltészet*. Bp. 1966. — Tudomásunk szerint POGÁNY Péter készíti elő az Akadémiai Néprajzi Bizottság megbízásából a *Népköltészeti Gyűjtemény* kéziratos anyagának (MTAK Ktár) kritikai kiadását.

² Önéletrajzi Vázlat, Erdélyi Tár (a továbbiakban ET), Iratok.

ERDÉLYI maga hivatkozik „levelezéseire”, mint amelyek szavait hitelesítik. Emlékezete ez alkalommal sem hagyja cserben, mert 1837-ben KAZINCZY Gáborral váltott leveleikben több ízben szó esik *Népköltészet* c. tanulmányáról, amelyet a *Táborozások*, ill. *Népbarát* címen indítandó lapjukba szánt.³ A tanulmány további sorsa nem ismeretes. Azt sem tudjuk, hogy elkészült-e, vagy csak terv maradt. Annyit azonban bizonyít, hogy ERDÉLYI már 1837-ben érdekelte a népköltészet elmélete. Ugyanezt az évet említi az 1867-es *Pályák és Pálmák* c. tanulmányában: „Harminc éve annak, hogy én a népköltészeti ereklyék gyűjtésére, tüzetes velök bánásra magamat elhatároztam, Kazinczy Gábornak nyilatkoztam legelőször ebbeli szándékomról.”⁴ Népdalokat azonban már korábban is írt és írt 1836-ban egy *Jövevény* c. „népmondát”. Dalaiban érezhető a népdalok hatása, de a „népmondában” nincs semmi „népi” az alcímbe szereplő műfaji meghatározáson kívül.⁵

1837-ben és 1838-ban figyelmét egyre inkább nyelvészeti studiumai fordították a népköltészet felé. Ahhoz azonban, hogy tisztázza a „népi elem” körüli gondolatait és elmélyülhessen idevágó tanulmányaiában, nagyobb önállóságra, több időre volt szüksége.⁶ 1840 második felében körülményeinek kedvező alakulása mindkettőt biztosította. ERDÉLYI öt év után megvált a MÁRIÁSSY-háztól. A függetlenség nyújtott lehetőséget arra, hogy régi tervét elővegye. Elképzelését 1841 legelején már így fogalmazhatta meg:

„Ersz szándékom — írja 1841. február 13-án Szemere Miklósnak — a magyar népdalokat valaha egy testben kiadni: azokat, amelyek szerző, és idő s hely nélkül, vadvízként buzognak föl a nép költészeti szelleméből, mégpedig hangjegyekkel együtt; s e végre, mint felőle nézeteimet világ elé is bocsátandom, az első lépést azzal teszem, hogy a haza vidékeire némely barátim- vagy ösmerősimhez írok: szednék össze, mit a nép ajkáról letanulhatnak s at. Ebbe ugyan belé telik egy pár év vagy több is, de én nagy befolyásnak remélem eredeti zene- és népdalköltészetünk kifejlesztésére, — annyival inkább, mivel ideje volna megszabadulni a német Lieber Augustin s más idegen fajú hangicsálások kór-ságától.”⁷

ERDÉLYI szavai jelzik, hogy végére jutott a felkészülésnek, és alkalmasnak érezte az időt arra, hogy a nyilvánosság elé lépjen tervével, a „kis literaturai vállalattal”. A SZEMERÉNEK írt 1841-es levél dokumentálja, hogy ERDÉLYI egy évvel hamarabb öntötte formába gondolatait, mint KRIZA János, aki hasonló tervvel 1842-ben jelentkezett. Tanulságos a két terv közötti azonosság, ám az eltérés is. ERDÉLYI és KRIZA egymástól függetlenül jutott ugyanarra a gondolatra: a már ismert, gyűjtött dalok kiadása mellett a szélesebb körű gyűjtés megindítására. Míg azonban KRIZA a táncszókra, a népszokásokra és az „erkölcsökre” is kitért, ERDÉLYI ezeket ez alkalommal nem említette. Ő a népi dallamok mielőbbi gyűjtését látta szükségesnek. Kettejük között az igazi különbség a cél határozottságában és megfogalmazásában volt. *Míg Kriza csak gyűjteményben gondolkozott, Erdélyi az irodalom egészére tekintett: a népdalok és dallamok „egy testben” való kiadásától „eredeti zene- és népdalköltészetünk kifejlesztését” remélte.*

³ KAZINCZY Gáborral folytatott levelezése: *Erdélyi János Levelezése I. kötet*. Bp. 1962. ill. ÍTK, 1967. CSORBA Zoltán közlésében.

⁴ *Pályák és Pálmák*. Bp. 1886. 13.

⁵ „Jövevény”, „Népmonda”. *Társalkodó* 1837.

⁶ ERDÉLYI nyelvészeti tanulmányairól és a „népi elem” körüli gondolatainak fejlődéséről részletesen l. ERDÉLYI János monográfiám első kötetét (kéziratban). Ugyanott azokról az életrajzi vonatkozásokról, amelyekről itt említés történt.

⁷ Levele SZEMERE Miklóshoz: először: ÍTK 1905. majd EJ Levelezése, I. kötet 150.

Az elkövetkező évek kedveztek terve megvalósításának. 1842. január elsejével ERDÉLYI János a *Regélő Pesti Divatlap* szerkesztője lett. A divatlap állandó fórumot biztosított neki, ahol kifejthette esztétikai nézeteit, elsősorban a kortársi művekre alkalmazva azokat. Kritikai cikkei és kisebb írásai foglalták össze elveit és emelték ki írói-irodalmi mintáit, amelyek révén ízlésnormává emelte a valósághoz közeledő, a népihez hajló irányt. Erdélyi kritikusi-szerkesztői tevékenysége elválaszthatatlan népdalgyűjtő-esztétikus munkásságától, amellyel előkészítette a talajt a későbbiekhez. Kritikai cikkeivel segítette felszabadítani a CSOKONAI nevével jelezhető irodalmi törekvést, amely még sokak körében élt, és amely a KAZINCZY—KÖLCSEY korban szorult az irodalom perifériájára. Ez nemcsak a nemesi udvarházakban maradt fent, hanem a vidéki értelmiségiek, valamint a diákság körében is. Egyfajta tiltakozást jelentett a KAZINCZY-féle németes ízlés, költészet ellen. Erdélyi ezt a hagyományost őrző, a néphez közel élő rétegekhez fordult elsősorban a *Regélő Pesti Divatlap*-ban közölt cikkeiben.

A népköltészet körüli gondolatainak érlelődését segítette 1842 tavaszán az Alföldön tett utazása. Egy olyan ember érdeklődésével figyelte a nép dalait, aki mögött már többéves studium állott. Korábbi vonzódását az ösztönösség, a vele született hajlam határozta meg. Ez alföldi útja alatt hozta ismét szóba a gyűjtemény kérdését útítársának, VAHOT Imrének. ERDÉLYIvel közösen tett útjukról írott beszámolójában VAHOT Erdélyi szavait ismétli, jóllehet saját stílusába öltözteti:

„... valóban (Én emeltem ki: T. E. I.) nem volna hálátlan munka, ha vidéki hazánk-fiai lakásuk jól ismert környékeinek eredeti magyar népdalait hangjegyek kíséretében (!) közrebocsátának, sőt az által oly kincset tennének a haza és nemzetiség oltárára, mely kiemelkedve az alatt rejtőző kunyhók homályából fényesebb terméink körébe is életre kaphatna.”

VAHOT ugyanazt mondja itt ki, amit Erdélyi az 1841-es levélben és az 1842 áprilisában a *Regélő Pesti Divatlap*-ban kiadott *Lavotta János* c. cikkében.⁸

VAHOT jegyzetei után néhány hónappal írta meg ERDÉLYI *Úti Képek, 1842* címen az Alföldön látottakat, tapasztaltakat. Ezekben az útirajzokban az alföldet, a síkságot a népköltészet igaz termőhelyeként üdvözölte, a pusztai dalokat pedig a nép szellemének legigazibb dalaiként tekintette.

Úti képeiben kapcsolja össze az addig lenézett, semmibe vett síkságot a fenségesség és a szabadság érzésével, rehabilitálva esztétikailag is a tájat. Ugyancsak itt szól — PETŐFI előtt — az alföldet lakók szabadságszeretetről, amelyet a magyar nép egyik fő jellemvonásának tart:

„Az alföldi magyar koporsónak nézi a felföld legszebb völgyeit, a hegyek neki gát, mely lelkét is korlátozza szemében . . .” Alföldi utazása idején a dalokat, a zenét hallgatva, felmerült benne a kérdés: mi lehet az oka, hogy itt virágzóbb a népköltészet, mint másutt. Magyarazatként a pusztai életet és az ahhoz kötődő szabadságot említi. De említi egy másik motívumot is, egy szociális-társadalmi okot, amelyre akkortájt nem igen gondoltak. E szerint annak köszönhető a virágzás, hogy „itt (Hevesben) az úri rend nem oly úri,

⁸ ERDÉLYI 1842 májusában és júniusában járt az Alföldön VAHOT Imrével együtt, aki elkísérte őt. Ez alkalommal látogatott el Erdélybe és ismerkedett meg SZENTIVÁNI Mihállyal és talán KRIZÁVAL is. — VAHOT Imre úti jegyzetei: *Tavaszi utazásom emlékvirágai*. RPD1 1842. II. — ERDÉLYI LAVOTTA János cikke: RPD1 1842. I. 32, 33. sz. A LAVOTTA-cikk az év áprilisában jelent meg, VAHOT-tal tett útjuk előtt. A már említett ERDÉLYI-monográfia I. kötetében van részletesebben szó az útról, valamint arról, miként ismételte VAHOT ERDÉLYI szavait.

mint másutt, hanem kissé „betyáros”, ez és e mellé az iskolai műveltség szüli ama népdalok egy részét (így a nép nincs egészen magára hagyva), míg hazánk némelyik vidékén az úr kimosná száját egy népdal után.”⁹

ERDÉLYI felfigyelt a két rend közötti érintkezés költészetet megtermékező hatására, mint ahogy később a magyar nyelvű történetírás és a népköltészet közötti kölcsönhatást is észrevette és vizsgálódás tárgyává tette *Történeteink költőisége* c. 1844-es írásában.¹⁰

Az *Úti képek*, 1842 gondolatai már az 1842. november 30-i, a Kisfaludy Társaságban tartott székfoglaló mondanivalóit körvonalazzák. Amikor 1842. szeptember 23-án ERDÉLYI János megvásárolta HERDER *Összes Műveit*, pontot tett ama hosszú gondolatsor végére, amely 1837-től foglalkoztatta. Ezen előzmények ismeretében számunkra már nem meglepő, hogy a Kisfaludy Társaságban a népköltészetéről tartotta székfoglalóját, jóllehet a Társaság költői sikerei elismeréseként választotta tagjai közé.

ERDÉLYI János ez alkalommal szólott először a nyilvánosság előtt a népköltészetéről, amikor meghirdette kisszámú, de jelentőségben annál nagyobb hallgatósága előtt költészeti, esztétikai programját. Erdélyi székfoglalójában fogalmazta meg az új költészeti eszményt: azét a költészetét, amely a szélesebb közönségre figyel, a valóságot követi és a népi érdekeket szolgálja. Ez pedig a népköltészetből merítő, ahhoz visszatérő költészet:

„Mikép mondatik, hogy isten az embert önképére s hasonlatosságára teremte, úgy kell a művelt költészetnek is a népi hasonlatát viselni, azaz fölvenni a népi elemet, különben nem igazi, hanem korcs, fattyú, sehonnai.” Gondolatát a székfoglaló utolsó, sokat idézett mondatával tudatosította: „Tehát tanulni a népet, az életet, beállni a tengerbe, mint Jézus, midőn a lélek kegyelmét venné a Jordánban, ez a mai költő hivatása, nemes kötelessége!”¹¹

Előadásában ERDÉLYI íróársaihoz fordult, az ő figyelmüket hívta fel a népköltészetben rejlő nagy esztétikai lehetőségekre. Az ország szellemi vezetői előtt adta meg a népköltészetnek azt az elismerést, amelyet egy tudományos testület színe előtt így még soha nem mondtak ki. A székfoglaló visszhangja — gondolati súlyához képest — meglepően kicsiny volt. Jóval nagyobb volt a következő, egy évvel későbbi előadásáé, amely 1843. december 30-án — ugyancsak a Kisfaludy Társaságban — hangzott el a *Magyar népdalköltészetéről*. A *Töredékek*-ben — ezt az alcímet adta később — néhány gondolatát foglalta össze a népköltészetéről.¹² ERDÉLYI szavai és az időközben eltelt egy esztendő politikai, irodalmi változásai megtették a magukét. A Társaság jelenlévő tagjai nagy érdeklődéssel hallgatták az előadást, majd vettek részt az azt követő tanácskozásban. ERDÉLYI János új oldaláról mutatkozott be a Társaság előtt. Míg a székfoglalóban elsősorban az irodalompolitikus nyilatkozott meg, 1843 decemberében a tudós esztétikus, a „népi elem” teoretikusa. Meghatározta a népdalt, jellemezte és méltatta költői, irodalmi értékeit. Különbséget tett a nép körében keletkezett dalok: „melyek bizonytalan vagy névtelen szerzőktől, vagy közelebről a nép szívéből fakadnak, mint patakvíz a sziklából . . .” és a nép közé leszállt írói dalok között. A nép dalai nemcsak „leg-

⁹ ERDÉLYI János: *Úti képek*. 1842.” RPD1 1843, II. ERDÉLYI úti képeinek újdonságát HORVÁTH János veszi észre: I. m. :245–6.

¹⁰ *Történeteink költőisége*. RPD1 1844. I.

¹¹ Népköltészetéről címen tartott székfoglalója: először a Kisfaludy Társaság Évlapjaiban, majd a Kisebb prózák (Debrecen, 1865) első kötetében.

¹² Magyar népdalköltészetéről: RPD1 1844. I. — Ez utóbbiról: Kisfaludy Társaság jegyzőkönyvei. MTAK Ktár. Itt van szó az értekezést követő tanácskozásról is.

hűbb képét adják az időnek, a legigazibb mutatói a lélekállapotnak”, azaz nemcsak a valóságot mutatják, hanem az általános emberi érzelmek iránti érzékenységről és fogékonyságról is tanúskodnak.

Az előadásban ERDÉLYI szólott arról, hogy míg más nemzetek már gyűjteménybe foglalták népük dalait, „mi e tekintetben hanyagabbak valánk, mint akármely népe vagy népszakadéka Európának”. Nekünk nincs népdalgyűjteményünk, pedig az mind irodalmi, mind politikai szempontból sok tanulsággal járhat. Az irodalmi szempont többrétű. A gyűjteménybe foglalt dalok — summázta ERDÉLYI — a nép költészetét nemcsak „a művelt olvasóval” ismertetik meg, hanem, ami legalább olyan fontos, fejlesztik, csiszolják a nép ízlését. „Adjatok a népnek szépet, ízlésre valót — fordult hallgatóihoz —, nyissátok fel reá szívét, érzelmeit és legnyomósabban palléroztátok őt!” Az irodalom érdeke követeli a nép szellemi kincseinek megóvását, régi dicsőségünk dalokban őrzött hírének megmentését, a civilizáció elpusztításával fenyeget. Ez az utolsó óra — hangzott a figyelmeztetés 1843-ban, — hogy megőrizzük a jövődönék a múlt értékeit. Most kell cselekednünk, hogy ne vádolhasanak minket unokáink kötelességeink elmulasztásával, mint ahogy mi vádoljuk őseinket.

A dalok megőrzését, egy gyűjtemény kiadását sürgető politikai szempont is többrétű: a népdalok megismertetése — a nép ízlésének fejlesztése mellett — hozzájárulhat helyzetének javításához is. „Az országos ember, a státusférfi” — ahogy írja — „tudta statisztikából, összeírások után a fejek számát és keresetágokat, mikből él a nép”, de ezzel még hiányosak ismeretei. Mert az ország vezetőinek nemcsak az alsóbb osztályok anyagi helyzetét kell ismerniök, hanem gondolatait, érzéseit is. Minderre pedig legalkalmasabbak a népdalok, a népköltési gyűjtemény: A „statusférfi” (a nép) „dalaiból és beszédeiből fogja tudni gyűlöletét, reményeit és félelmét, panaszát és dicsekvését minden hím-hám nélkül, fogja tudni, mit keres a tömeg, hogy boldogabb legyen, hová epednek vágyai, hogy kielégíttessék.” A másik politikai vonatkozás: a „népérdek”, azaz a népi értékek elismertetésének gondolata. Minderről esztétikai vonatkozásban a székfoglalóban is szó volt. Ebben ERDÉLYI a nép költészetének értékeit esztétikai normává emelte. Állításait azonban még akkor nem bizonyította. Egy évvel később a mondottakat az újabb fejtegetéssel és a tervezett gyűjteménnyel kívánta igazolni. Ebben a kérdésben is határozottabban fogalmazott: a gyűjtemény meg fogja mutatni, hogy „mit állíthat ki a nép költői szelleme iskola és ízlési szabályok hozzájárulta nélkül”, azaz milyen értékeket hordoz az együgyű, iskolázatlan nép. ERDÉLYI remélte és azt a reményt keltette, hogy a gyűjteménybe szedett és a nép kezébe adott dalok ráébresztik az „együgyűeket” saját értékeikre, népi öntudatukra, ahogy később írta: „Dalai által sokra lesz méltóvá a nép a nemzet előtt.”¹³

Az 1843. december 30-i előadásnak volt még egy jelentős, ma már szinte elfeledett megállapítása, amelyben az író tudatosította a népdal, a szöveg összetartozását a dallammal, a nótával, azaz:

„népdal nincs nóta nélkül, ők együtt születnek, mint szárnyával a pillangó” — vagy mint egy évvel később megismételte a gondolatot: „A magyar népdal, mint tudjuk, nem versből áll, hanem egyszerre és ugyanakkor zenéből is. Alig tudnók megmondani, melyik készül előbb: ének-e vagy poézis, mert tapasztalás szerint a legjobbakban egyszerre születik mind a kettő s csak az ilyen az igazi népdal.” — vagy másutt —: „s csak az ekképp született népdal az igazi.”

¹³ Az idézet: ET, 9. k. 113.

Az értekezést vita követte. ERDÉLYI ekkor indítványozta a gyűjtést és fejtette ki részletesen elképzeléseit a népköltészeti gyűjteményről:

„... a tanácskozás fonala — írja a Regélő Pesti Divatlap beszámolója — az egyetemes magyar népköltészetre vitetett által, mily hasznos, sőt szükséges volna már e részben is komoly lépéseket tennünk, t. i. a nép ajkán forgó vagy régi iratokban, nyomtatványokban megőrzött népdalaink összegyűjtéséhez és kiadásához fogunk.”¹⁴

ERDÉLYI arról is szólott a jelenlevőknek, hogy egymagának közel kétszáz dalra menő gyűjteménye van, és még mintegy hatszáz dalt remél. Hallva ezt TOLDY, aki mindössze hatvan dallal számolt: „elcsodálkozott, odalón a meglepetéstől.”¹⁵ (A *Handbuch der Poesie*-ban TOLDY 15 dalt tudott csak összeszedni!) A tanácskozáson ERDÉLYI hangsúlyozta, hogy e dalokat „jegyzésekkel s magyarázatokkal kísérvé kiadni régi óhajta, de gyűjtélékét mindig szaporíthatni remélvén, végső kezét tenni a munkára, még korálja...” — azaz korainak tartja.

Az előadást, majd az azt követő vitát a Kisfaludy Társaság jelenlevő, és a népköltészet iránt érdeklődő tagjai lelkesen fogadták, ill. vettek benne részt. SCHEDIUS, TOLDY, BAJZA, JÓSIKA Miklós, GARAY, KISS Károly, SZENVEY, VACHOTT Sándor és VÖRÖSMARTY a hallottakon fellelkesülve maguk is javaslatokkal állottak elő, támogatva ERDÉLYI tervét a gyűjtemény kiadására, ill. az országos gyűjtés megindítására.

Az egyöntetű fogadtatást, a lelkesedést kiváltó okok között az a gondolat kívánkozik élre, amellyel ERDÉLYI János az addig jórészt etnográfiai, szociográfiai, irodalmi és elméleti érdeklődést összekötötte a kor legjobbjait és a nemzet egészét egyformán foglalkoztató politikai iránnyal: a polgári átalakulással és a nemzeti jogok védelmével, azaz a „nemzetiséggel és haladással”. Ez a tény adhatja magyarázatát annak, hogy az addig pusztán irodalmi terv azonnal országos jelentőségű mozgalommá nőtt. ERDÉLYI koncepciója nyomán telítődött a „mentés” és a korábbi, formai megújulás igényével indult program egy, a kor irányát kifejező demokratikus eszmével: a néperdekeket hangoztató és a nép jogait követelő gondolattal.

ERDÉLYI maga utal erre, amikor a gyűjtemény javaslatára emlékezve így ír: „használnom kelle az időt és a közönség fogékonyságát”. De céloz erre a *Regélő Pesti Divatlap* közleménye, amely olvasóit tájékoztatja a december 30-i ülésről.¹⁶ A lap itt „ügyről” beszél, amely „a jelenvoltak *dicsőségére* legyen mondva oly *buzgósággal* véteték...” (Én emeltem ki a szavakat: T. E. I.) Az „ügy” jelentése — különösen a „dicsőség”, „buzgóság” mellett — pedig egyértelmű volt, elsősorban a RPD1 munkatársai körében, akik majd mint a „fiatal literatura” egykori tagjai voltak, ill. jól ismerték a jung-deutsch eszmét.

Az 1843-as előadás jelentősége ebben az összefüggésben mutatkozik meg a maga teljességében, és mégsem általánosan ismert. A hangsúlyt az 1842-es székfoglaló kapja. Ennek oka az lehet, hogy a székfoglaló megjelent a *Kisebb Prózák*-ban, míg az egy évvel későbbi előadás nem szerepel Erdélyi kötetiben. Pedig ez utóbbi nélkül az 1842-ben meghirdetett program, bármilyen fontos és korszaknyitó volt, pusztába kiáltó szó maradt volna. Ennek az 1843-as

¹⁴ RPD1 1844. I. 59.

¹⁵ TOLDY megjegyzése: *Uti Napló és Uti Levelek*. Bp. 1951. 216.

¹⁶ *Népdalok és Mondák*. III. kötet. *Előszó*, ill. RPD1 1844. I. 59.

decemberi előadásnak hatására sikerült ERDÉLYINEK tervéhez, a népköltési gyűjteményhez és az országos gyűjtéshez a Kisfaludy Társaság támogatását megnyernie. A nagytekintélyű egyesület az országos intézmény erkölcsi súlyát, cégéret: segítségét ekkor adta ERDÉLYI vállalkozásához.

*

A Kisfaludy Társaság támogatásának elnyerése után megindulhatott a szerző munka. A terv érett voltát mutatja, hogy ERDÉLYI János még aznap le-
vélben fordult a Tudós Társasághoz, kérve, hogy a levéltárában őrzött, az 1831-
ben meghirdetett gyűjtésre beérkezett kéziratokat „méltóztatnék használat
végett közleni”.¹⁷ Ugyancsak december 30-i dátumot visel az országos gyűj-
tésre felszólító levél, ami szintén arra vall, hogy a terv korábban kialakult
és az Erdélyi csak a megvalósulás lehetőségét várta.

Az ERDÉLYI-féle koncepció újdonságát mutatja tévének összevetése a hazai
előzményekkel. Ezek közül említésre méltó az 1831-es akadémiai felszólítás
mellett a RÉVAI Miklós névtelenül közölt 1782-es *Magyar Hirmondó*-beli fel-
hívása, a KULCSÁR István 1838-as *Hasznos Mulatságok*-beli körlevele, vala-
mint KRIZA János 1842-es tájékoztatójával egybekötött felszólítása.

Míg RÉVAI elsősorban a régiségre, az írásban és nyomtatásban fentmaradt
szövegekre hívta fel a figyelmet, nem téve különbséget régi és népi között,
KULCSÁR már a „köznép”, azaz a városi műveltségtől érintetlen rétegek dalai-
nak gyűjtését kérte. KRIZA felhívása elveszett, csak annyit tudunk róla, ameny-
nyit Önéletrajzában említ, ill. amennyit az *Athenaeum* 1843 elején írt a terv-
ről. KRIZA 1842-ben adta ki Előfizetési Felhívását *Vadrózsa* címen tervezett
nyolc íves népköltési gyűjteményre, amelyben „székely népdalai és mondái
a nép szájáról gyűjtve” jelentek volna meg.¹⁸

ERDÉLYI 1844. január 18-án a RPD1-ban közölt felhívásával megelőzte KRI-
ZÁT, aki az év január 30-án jelentette meg újabb felszólítását az *Erdélyi Hir-
mondóban*.¹⁹ ERDÉLYINél a gyűjtés módjában is van változás. Ő nemcsak a régi,
a népszerű, a „köznépi” dalok gyűjtését kéri, mint RÉVAI és KULCSÁR, hanem
az eredetiségre és szövegheziségre is felhívja a figyelmet, az érdeklődést kiter-
jesztve a népdalokon kívül a mondákra, a mesékre és a „hagyományokra”.

A felhívás megszövegezése idején ERDÉLYI ismerhette a nevezetes *Circular*-t,
amelyet Jacob GRIMM bocsátott ki 1815-ben.²⁰ Ismernie kellett, mert tanul-
mányozta GRIMM munkásságát, mint arról az 1843. decemberi előadás tanús-
kodik. A *Circular*, a műfaj klasszikusa nem szolgálhatott Erdélyinek mintául.
Elsősorban nem azért, mert ERDÉLYI költői volt és kritikus, míg GRIMM nyelv-
vész, hanem mert mások voltak a körülmények; ezért is jelentkeznek a külön-
ségek. GRIMMnél és a korábbi magyar kezdeményeknél a nyelvészeti szempont,
ill. a régi és a népi műveltség megmentése (Rettungsgedanke) volt az elsődleges
cél. ERDÉLYINél a felsoroltak mellett – mint arról már szó volt – nagy szere-
pet kapott a politikai gondolat, „a haladás és a nemzetiség” eszméje, „mely
minden ágú anyagi vagy szellemi mozgalomra . . . oly erősen hat”. ERDÉLYI

¹⁷ ERDÉLYI levele a Tudós Társasághoz: *Levelezése* I. 200.

¹⁸ Az előzményekről: HORVÁTH János: I. m. — KRIZÁRól legújabbban: ANTAL Árpád — FARAGÓ József — SZABÓ T. Attila: *Kriza János*. Kolozsvár. 1971. Mi itt elsősorban FARAGÓ József: *Kriza János és a Vadrózsa* c. tanulmányára utalunk. (76, ill. 77.)

¹⁹ Felhívás: RPD1 1844. I. 75.

²⁰ Einzelnes Blatt, 1816. Circular die Sammlung der Volkspoesie betreffend. Kleinere Schriften von Jacob Grimm. VII. Berlin, Dümmers Verlagsbuchhandlung 1884. 593—5. (az idézet ui.).

célkitűzései egyszerre szolgálták az irodalmi és a politikai érdekeket: az „érdek-egyesítés” mellett egyfajta „ízlés-egyesítés”-t is, a „nemzet”-nek és a „nép”-nek közelítést, a népköltészet, a „népi elem” megismertetését, elismertetését, annak minden politikai, társadalmi és irodalmi következményével együtt. A nagy különbséget — a fentiek mellett — a két nép irodalmi és közéleti viszonyainak eltérése adta. ERDÉLYI jól tudta, hogy egy GRIMM-féle körlevél kibocsátásával nem sokra ment volna, talán el sem olvasták volna felhívását. Neki pedig, azaz az „ügynek” arra volt szüksége, hogy minél többen figyeljenek szavára, főleg azok, akik a nép közelében élnek: tanítók, jegyzők, papok és gazdálkodók.

GRIMM hét pontba sűrítve sorolja fel a népköltészet, ill. a népi hagyományok különböző fajait, kitérve előfordulási helyeikre, változataikra. ERDÉLYI egyetlen dolgot emel ki: az eredetiség, a szöveghűség követelményét, azt, hogy „a dalokat minden csinosítás vagy nemesítés nélkül, pusztá meztelenségükben” jegyezzék le és küldjék be. A grimmi figyelmeztetés mellett („getreu und wahr, ohne schminke und zuthat aus dem munde der erzählenden . . .”) ERDÉLYIT az is vezette, hogy tudatosítsa a különbséget az Akadémia 1833-as vállalkozása és a Kisfaludy Társaságé között, az előbbi ugyanis „oly népdalgyűjteményt tervezvén, mely az életben levőket valamivel *nemesebb s csinosabb formában*” kívánja adni. Az Akadémia az „ízlésnek az alnép közt terjesztését” óhajtotta, ill. „az embervizsgálónak anyagot adni”. Ezzel szemben ERDÉLYI a népdalokat úgy kérte, „mint azok *jellemző valóságukban élnek*”, hogy azokat megismertethesse „a művelt olvasóval”. (A kiemelések tőlem: T. E. I.)

A Kisfaludy Társaság december 30-án keltezett kérelmét, amelyet ERDÉLYI maga írt, a Tudós Társaság már 1844. január 2-i „kisülésén” tárgyalta. A döntést sok vita és hosszas gondolkodás előzte meg. Végül is csak 1844 decemberében került sor a gyűjtemény átadására, mint arra POGÁNY Péter figyelmeztetett. Voltak, akik ellenezték az Akadémia nagylelkűségét, mert úgy gondolták, hogy a Tudós Társaságnak lenne kötelessége a népköltészeti gyűjtemény kiadása.²¹ Így gondolkozott pl. DÖBRENTEI Gábor is: „Hogy a m. tudós társaság felállása elején mindjárt gyűjtött népdalait a Kisfaludy Társaságnak átadta, azzal kötelességén ada túl s becsületén ejte csorbát.”²² (1845. február!) Végül azonban mégsem gördítettek akadályt a kért gyűjtemény átadása elé, hivatkozva az Akadémia „pénzbeli állapotjára” és a két terv közötti különbségre. A „kis gyűlés” „ajánló” felterjesztése után a „nagy gyűlés” hozzájárult a kérés teljesítéséhez.

Az Akadémia válaszában, melyben hozzájárulását közölte, egy mozzanata különös figyelmet érdemel, mégpedig FOGARASY János r. tag indítványa, aki valójában azt ismételte meg, amit Erdélyi János már 1841 elején megfogalmazott SZEMERE Miklósnak írt levelében, mikor a népi dallamok gyűjtésének fontosságáról szólt. A válasz felhívta a Társaság figyelmét, hogy a gyűjtendő daloknak

„zenéjükre is fordítsa gondját és figyelmét, hogy a magyar népköltészet ezen lényeges és jellemző vehiculumának több becses példányai nemcsak az elfeledtetéstől megóva a mivel közönség ismeretébe jöjjenek, hanem ahhoz értők által s tökéletes magyar szelvényben szerkesztve a már nagy számban kijött s jobbára idegen hangművészek által elferdített dalok sorsára ne jussanak.”²³

²¹ A M. Tudós Társaság „kis üléséről”: *Kisfaludy Társaság Évkönyvei* 1843–44. 25–6.

²² DÖBRENTEI Gábor szavai: ItK 1914. 462.

²³ Kisf. Társ. Évl.: I. h.

A lapokban január folyamán közzétett gyűjtési felhívás kedvező visszhangot keltett. A fogadtatás igazolta ERDÉLYI-t, aki a közönség nagy részében meglevő igénnyel számolt és erre alapozta a vállalkozást. Voltak szép számmal olyanok is, akik már korábban gyűjtöttek és csak az alkalmat várták, hogy munkájuk eredményével jelentkezessenek, mint azt a gyűjtőknek ERDÉLYIhez írt leveleiből láthatjuk.²⁴ Ennek az addig is élő, de nyilvánosságot nem kapott érdeklődésnek, sőt buzgalomnak volt köszönhető, hogy igen rövid idő alatt számos gyűjtő küldte be anyagát. Négy hónap múlva, 1844. április 17-én ERDÉLYI már arról számolhatott be, hogy

„több felől érkeznek küldemények, melyek azon reményre buzdítanak, hogy a szép cél el fog éretni s költészetünknek oly forrás vagy legalább segéd kútforrás nyilandik meg, amely a magyar nép eredeti s idegentől ment szellemét leghivebben fogja tükrözni”.

Egyúttal felhívja a figyelmet a „mestergerendai könyvekre”, valamint arra, hogy a dalokat „eredeti pongyolaságukban” küldjék be.²⁵ ERDÉLYI János sorának tragikus fordulata úgy hozta, hogy e közleménnyel másfél évre búcsút kellett mondania a szívéhez oly közel álló vállalkozásnak. Nyugalmát keresve elhagyta az országot, ahol két és fél esztendő alatt anyját, feleségét, majd kislányát temette el.

ERDÉLYI János 1844. április 19-től 1845 július második hetéig volt külföldön. Távolléte alatt a Társasághoz sorra-rendre érkeztek a dalok. Helyettese, GARAY János segédtitoknak gondozta a beérkezett küldeményeket és ő adott róluk számot a Társaságnak, ill. a sajtónak.

Az alatt a tizenöt hónap alatt, amit idegenben töltött, összegyűlt egy kötet anyaga. Az utazás nemcsak hogy nem késleltette a munkát, hanem bizonyos vonatkozásban segítette is. A külföldi tartózkodást, mint korábbi bécsi útjait, ERDÉLYI arra használta fel, hogy folytassa studiumait és megismerkedjék más népek dalgyűjteményeivel, elméleti munkáival. Útja során felkereste a német tudósokat, közöttük Jacob GRIMMET, ellátogatott egyetemekre, könyvtárakba, olvasott és tanult. Egyéb tapasztalatai, külföldi élményei még inkább érlelték benne a gondolatot, hogy mihamar a világ elé kell állnia a gyűjteménnyel, mert talán már késő is.²⁶

Hazaérkezése után azonnal munkához látott. Amint nyár múltával összegyűltek a Kisfaludy Társaságnak a népköltészet iránt érdeklődő tagjai, ERDÉLYI beszámolt az eredményekről és a további tervekről. A munkáról társait az 1845. szeptember 27-i ülésen tájékoztatta.²⁷ Eredetileg írásban nyújtotta be

²⁴ A gyűjtők levelei. EJ Levelezése, II. kötet.

²⁵ RPD, 1844. I. 524–5.

²⁶ Az *Uti Napló*ban találunk számos utalást a népköltészetre, épp úgy, mint Jacob GRIMMnél tett látogatására.

²⁷ Az 1845. szept. 27-i ülésről: Kisf. Társ. Jk., ERDÉLYI felterjesztésének kézirat: ET, Iratok. — Tanulmányok azok a megjegyzések, amelyeket ERDÉLYI a felterjesztés margójára írt, és amelyek részben saját javaslatait, reflexióit, válaszait, részben pedig a Társaság jelenlevő tagjainak válaszát foglalják össze. A szöveg így következik: „Pulszkyt felszólítani, hogy az általa összegyűjtött népmondákat szíveskedjék velünk közleni.” — „A franciák 64 füzetben adják a chanson populaireket.” — „Egy statisztikai rajzot adni, honnan gyűltek népdalok, és még honnan lehet várunk.” — A felterjesztés II. pontjához, amelyben a variánsokról volt szó: „Mi nagyon sokra telnek” — A III. ponthoz, melyben a magyarító észrevételek kiadása került szóba: „Ezt talán külön kötetben, a dalok pedig, mint a „nyelvemlékek” csak forrásul engedtesse át a közönségnek.” — „Vannak juhász, katona, hadi dalok, szolgálégény, megesett lány, szerelmes, kevés románcz,

referátumát, mégis szóban fordult a jelenlevőkhöz, mint arról a Társaság jegyzőkönyve megemlékezik. A benyújtott feljegyzés fentmaradt és tájékoztat az ülésről, amely ugyancsak fontos döntéseket hozott a gyűjtemény további sorsára vonatkozóan. A felterjesztés a következő:

„Tekintetes Társaság! Általam történnén szóba hozása a magyar népköltészeti emlékek gyűjtésének, örömmre vált, hogy a T. Társaság e vállalatot magáévá tévé s fellépése által bizonyosan oly nyomatékot adott az egyes szónak, minőt különben alig fogott volna tapasztalni. A népköltészeti elemek gyűjtésének közé tétele, s a hazafiakhoz kibocsátott felszólításnak kellő sikere lőn egyfelől, másfelől a t. Társasághoz benyújtott kérelem is méltó meghallgatást nyervén, már eddig annyira volnánk a gyűjtéssel, hogy a kitűzött célra további lépéseket is kellene tennünk, a nélkül, hogy a gyűjtés félbe szakasztnék, mert ha bár több százra megy is a már beküldött népdalok száma, a megnyílt forrás még nincs kimerítve, hitem szerint, a begyűltekből pedig lehetne készíteni oly valamit, minek mind eddig hiával volt a magyar szépirodalom.

Most újra, ismét kötelességemül érzem felszólalni a T. Társaság kebelében, tisztelettel adván föl néhány kérdést, mik az előmunkálatoknak kezdetét fognák tenni; nevezetesen:

I. Hogy méltóztatnék a T. Társaság a munkához nyulni, egyest, valamelyik tagtársat, vagy egész választmányt fogna-e megbizni azok átnézetével, s talán szerkesztésével is?

II. Parancsol-e válogatást, vagy a különbözőleg bejött dalokat minden variánsokkal szándékozik felmutatni?

III. Akarja-e, hogy a Társaság kebeléből vagy kezeiből csak pusztán a dalokat vegye a közönség, vagy ezekhez talán még magyarázó észrevételeket is adni, melyek mint egy kritikailag vezessék be az olvasót a népköltészet belsejébe?

Ezen pontok felett kérvén ki a T. Társaság figyelmét tanácskozásra, tisztelettel vagyok

Pest Sept.

A T. Társaságnak

alázatos szolgálója
Erdélyi János”

A feltett kérdések megvitatás után az ülésen résztvevők: SCHEDIUS, BAJZA, GAÁL, GARAY, HENSZLMANN, LUKÁCS Móric, NAGY Ignác, TOLDY és TÓTH Lőrinc, valamint a felterjesztés készítője, ERDÉLYI a következőkben állapodtak meg:

„Első pontra nézve az ülés oda nyilatkozott, hogy mind az átnézt, mind a szerkesztést egynek adni már azért is célszerűbb, mert a szükséges egység csak így lehető a gyűjteményben, egyébiránt ha szerkesztő valamiben fel akad, mindenkor meg fogja hallgatni a társaság, munkálatához mindig szíves készséggel fog járulni segítő vagy tanácsadó képen. Ezen kívül *mindent a szerkesztőre hagy, megbizván e hivatallal titoknokát, mint épen azt, kinek indítványa után jött a népköltészet ügye* (kiemelések tőlem: T. E. I.), a Kisfaludy Társaság szőnyegére.

Második pontra nézve a *szükséges variánsok*.

Harmadikra: bevezető magyarázat és hangjegyek közlése is meg lőnek állapítva, kijelentvén, hogy a részletes tervről még most kíván[atos] volna mindenben véghatározatot hozni, egyébiránt arról a munkának folyamatba indultakor, részletes illető felvilágosítást vár a szerkesztőtől.”

Ez alkalommal került szóba a „népmondák” közlésének kérdése is, amelyekben igen szegényes volt a beérkezett anyag. A hiány némi pótlására TOLDY megígérte, hogy az Akadémia levéltárából átenged egy csángó népmondát, GAÁL József pedig egy „népmonda anyag” feldolgozására vállalkozott.

Ezen az ülésen kellett döntenie a kiadásról és a szerkesztés díjáról. Erről TOLDY, a Társaság igazgatója mondotta el véleményét. E maga nemében új vállalattal

több régi, nevesen egy a Rákóczi korból, vannak betürendben A, B. stb. kezdődő dalok, Rebus-dalok miket képekből kell kidalolni, féldiák stb.” – így tájékoztatta a tagokat az addig beérkezett dalokról. A határozat: Kisf. Társ. Jegyzőkönyve, 1845. szept. 27-i ülése. Az Erdélyinek átadott anyagban benne volt az Akadémia gyűjteménye is.

a Társaságnak célja, állapította meg TOLDY, hogy mind a Társaságnak, mind a népköltészetnek gyarapítsa tekintélyét és felhívja rájuk a közfigyelmet, ezért hivatkozva a „mivelt külföld példáira” mennél szebb, sőt pompásabb formában való kiállítást javasolt. A következőket ajánlotta: nyitassék előfizetés a nagyobb köz- és magánkönyvtárak, olvasó társaságok részére 250 példányban egy negyedre kiadásra öt forintos árban. 160 előfizető már fedezné a költségeket, amelyeket a budai nyomda állapított meg. „Ennyit pedig, mondotta Toldy, van kilátása összehozhatni.” Emellett szükséges lenne egy népszerű, olcsó kiadás — folytatta —, amelynek tulajdonjoga és azzal együtt tiszta haszna a szerkesztőt illetné meg. A javaslatot azzal a módosítással fogadták el, hogy „ha a kitűzött 160 előfizető jövő új évig mint határnapig össze nem gyűl, a népszerű s olcsóbb kiadás e miatt ne hátráltassék, sőt amennyiben az olvasó közönség szinte várja már az összes kiadást, az minél előbb eszközöltessék.”

Az 1845. szept. 27-i ülés határozata, amely részletezte a szerkesztő munkáját, így szólt:

„hogy az átvizsgálást, a kritikai kiszemelést, a szöveg hű előállítását, rendezést, felvilágosító magyarázattal ellátást az e nehéz munkálkodáshoz szükséges szellemi egység tekintetéből ne bizottmány, hanem *egy* tag eszközölje ... egy szerkesztő ... az ülés tétovázás nélkül Erdélyi Jánosban pontosította össze bizodalját, ki e tárgyról már kétszer oly lelkesen értekezett a társaság körében, s népkölteményeink kiadását indítványozta is ... a hangjegyek közlése is kimondatván, Erdélyinek a társaság eddigi egész gyűjteménye munkába vétel végett átadatott.”²⁷

A határozat értelmében ERDÉLYI, akit a Társaság a gyűjtemény szerkesztésével és kiadásával megbízott, 1845. szeptember 27-e után hozzáfogott a dalok válogatásához és rendezéséhez. Piros ceruzájának nyomai jól mutatják szerkesztői munkáját az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában őrzött népköltési gyűjtemény kézíratain, amellyel rövidített, kiegészített vagy a szövegeket megjegyzéseivel kísérte. Ma már — a szövegkiadási elvek tisztázódása után — sok mindenben nem értünk egyet ezzel a szöveg integritását nem mindig tiszteletben tartó szerkesztési módszerrel. ERDÉLYINEK — mert hiányoztak a hazai hagyományok — egyedül kellett megküzdenie — a három kötetet tekintve — mintegy 8000—10 000 dallal, kialakítaniai a rendszerezés elvét, módszerét. A külföldi gyűjteményekhez is csak részben fordulhatott tanácsért, mert azok nem mindenben feleltek meg a hazai követelményeknek, ill. az itthoni korlátozott terjedelmi és anyagi lehetőségeknek. ERDÉLYI maga sem tartotta tökéletesnek pl. a variánsok elhagyását és a különböző változatok, dalok összeillesztését, mint azt a II. kötet példája bizonyítja, ahol az elsőnél jóval kevesebb a már nem egynemű dal. Elképzeléseit azonban egyeztetnie kellett a lehetőséggel, a 30—35 ív terjedelemmel és a népszerűsítő céllal, amely akadálya volt a pusztán tudományos elveket követő szerkesztési módszernek. VERSÉNYI Györggyel értünk egyet, aki történetileg vizsgálta a gyűjteményt és a szerkesztői munkát. Bíráló megjegyzései, kifogásai után így folytatta:

„Talán fölösleges megjegyezmem, hogy mindezt nem gáncsul mondom, sőt ellenkezőleg azt akarom megvilágosítani; mennyi nehézség torlódott Erdélyi elé, hogyan küzdött meg vele s tudásával, tehetségével, nagy munkaerejével hogyan diadalmaskodott s végzett olyan derekas munkát, amely nemcsak köszönetre, hálára kötelez mindnyájunkat, hanem büszkék lehetünk rá.”²⁸

²⁸ VERSÉNYI György említett cikke: *Ethnográfia* 1914. az idézet: 275. l.

A kéziratokon Erdélyi piros ceruzás bejegyzései már csak a munka utolsó fázisát mutatják, amelyet nagyon alapos szövegvizsgálat előzött meg sok-sok töprengéssel. Így pl. az I. kötet beosztása, amelyről VERSÉNYI azt írja, hogy „a későbbi gyűjtőknek mintául szolgálhatott” hosszas gondolkodás után alakult ki. Először a „Történeti dalok — Regedalok — Hadi dalok — Vallásos dalok — Szerelemdalok — A nép sorsáról — Mezei dalok — Rablókról — Játék dalok — Gúnydalok — Csángó dalok — Találós mesék — Mesék” — volt a tervezet, hogy azután kapja meg végleges formáját. Sajnálatos, hogy ennek az ellenőrző, szövegvizsgáló munkának alig maradt fent dokumentuma, pedig egy-egy feljegyzés sokat segítene a szerkesztési módszerek és az elvek tisztázásában. Néhány odavetett megjegyzésétől eltekintve összefüggően csak egyetlen egy gyűjteményhez, mégpedig a legelső, a Nyitra megyei családi KELECSÉNYI József 1844. március elején érkezett küldeményéhez készített jegyzetek maradtak fent. Ezekből látható, hogy a szerkesztő minden egyes dalt gondosan áttanulmányozott és megjegyzéseivel ellátott. A dalokhoz fűzött észrevételek mutatják, hogy ERDÉLYI mennyi dalt ismert. A már ismerteket összevetette a beküldött dalokkal, vizsgálva azokat, egységüket, ill. összetartozásukat. Pl. KELECSÉNYI gyűjteményében is szép számmal akadtak toldott dalok, bár KELECSÉNYI a gonddal és lelkesedéssel dolgozó gyűjtők közé tartozott. ERDÉLYI — mint az ellenőrző szerkesztői jegyzetek tanúsítják — különösen a dal eredetiségére figyelt. Így pl. az egyikben felismerte FÁY András szerzőségét, a másik mellé oda írta: „nem népi” vagy „az első verse látszik népinek, a többi pótlék” vagy épp „hamis”. Ugyanúgy ügyelt a szöveg helyes olvasására. A dalt rossz olvasat esetén nem egy ízben átjavította. Lelkiismeretességét mutatja, hogy abban az esetben, ha maga nem tudta eldönteni a dal provenienciáját, mellé írta: „Meg kell vitatni valóságát.” Volt olyan, amikor egy jó, de elferdített dal mellé odaírta: „jó, de ki kell egyengetni, az az vissza vinni, minő volt, a népihez”. Voltak nyelvi kiigazításai is, amikor pl. az irodalmias kifejezést visszajavította népire, mint pl. a „hegyorom” szónál, amelyet a nép „hegyormó”-ként használ — ERDÉLYI szerint.²⁹

A szerkesztési munkák mellett — miután a Társaság „mindent a szerkesztőre hagy” — mint az 1845. szept. 27-i határozat kimondta — Erdélyinek egyéb gondoljai is voltak. Elsősorban a kiadás pénzügyi feltételeinek megteremtése, mert a TOLDY javasolta „pompás kiállítású kötetre”, amelynek az lett volna a feladata, hogy a „népszerű” kiadás anyagi alapját biztosítsa, az előfizetők nem gyűltek. A Társaságnak egyéb eszközei nem voltak, azon múltott tehát a vállalkozás sikere, hogy Erdélyi elő tudja-e teremteni azt az 1600—1800 pengő forintnyi összeget, amely fedezte volna a tervezett 3000 példány nyomdai költségeit. A „hozzávetőleges számítás” szerint, amelyet ERDÉLYI készített a *Népdalok költségeiről*, a kiadások így alakultak:

²⁹ KELECSÉNYI gyűjteményéhez tett jegyzések, valamint az I. kötet beosztásának első tervezete: ET Iratok. Itt szerepel egy másik feljegyzés is, amely szerint ERDÉLYI az I. kötet anyagából a következőket adta át egy alkalommal FOGARASSINAK: „Karácson Lázáré 200 dal kottával. Udvardyé mind. Nádasdy dal. Kelecsényié kettő, aztán a 43. számbeli. Ez is Fogarassyhoz ment.” Ugyanitt található az I. kötetre kibocsátott előfizetési ívek egyik visszaküldött példánya, amelyen az előfizetők neve mellett ERDÉLYI egyik későbbi megjegyzése: „Ezen pénzeket Lauka Gusztáv vette föl és költötte el — mint szokása, költeni a másét. Többször sürgettem, de soha sem adhatta elő. — Egyszer szóltam felőle bíráltilag s azt írta az Életképek borítékán, hogy én haragszom reá, mert adósom. Ezenkívül ha több büne nem volna, még becsületes ember lehetne. Sárospatak, okt. 9. 1854. Erdélyi János.”

„Az egész fog tenni legalább 35 ivet, mely 3000 példányban, egy oldalra 7 stropha azaz 28 sor, (8 pengőt számítván 750 példányért) 21 f 30. fog tenni = 885 f. pengőben. Papir: 1000 példány finom 40 pengős papiron teszen 7 bált, az ára 280 pengő. 2000 példány 30 pengős papiron tesz 14 bált, az az 420 pengő fnyit, mely summál

885
280 összeadatván
420

1585 f.

1000 példányos két pengő forint; innen remélhető hat hét száz elkelése rövid időn, ez tenne 1400, vagy 1200 pengőt majd maradna két ezer per két huszas = 4000 huszas az az 1333 f 20 kr, t. i. ha mind elkelne, és így 800 és 400.”³⁰

ERDÉLYMEK végül sikerült a pénzügyi akadályt is legyőznie. Talált egy vállalkozó szellemű társat. A kiadásnak erről a momentumáról mindezideig nem sokat tudtunk, mintahogy az sem került soha szóba, hogy ki lehetett a mecénás, a „nevét elhallgató hazafi”. Pedig megérdemli, hogy megismerje az irodalomtörténet, nélküle ugyanis nem jelenhetett volna meg ekkor ez a maga nemében első, országos jelentőségű vállalkozás. Tette hasonlatos TÓTH Gáspár szabómesteréhez, aki nagylelkű ajánlatával lehetővé tette PETŐFI verseinek kiadását. Illő tehát, hogy a *Népdalok és Mondák* I. kötetének kiadását biztosító és „nevét elhallgató hazafi” neve TÓTH Gáspáré mellé kerüljön.

I. Kiadás

1. A papir kereskedőnek	1013 f 45
2. Nyomásért	575
3. Könyvkötőnek	155
4. Aprólékos kiadások	23 f 25
5. Tartozás a nyomdában	250
Öszvesen	2017 f 10 xr

II. Bevétel

1. Emich előlegezett	1548 fin. és	2190 olcsó péld.	700 ft
2. Eladtam magam	736 fin. és	266 olcsó péld.	909 ft 54
3. Hunfalvy Páltól	30 fin.	péld.	15 ft
4. Fábricz Sámuel.	30 fin.	péld.	1? ft
5. Uray Józsefnél	60 fin.	péld.	
6. Palkovicsnál	60 fin.	péld.	
7. Erdélyi Jánosnak	16 fin.	péld.	
8. Ingyen példány	14 fin.	11 péld.	
9. Magamnak	6 fin.	péld.	
10. Bloch Móricznál	fin.	20 péld.	
11. Horovicz Fülöpnél	fin.	13 péld.	
öszvesen	2500 fin.	2500 olcsó péld.	1636 f 54 xr
		Kiadás	2017 f 10 xr
		Bevétel	1636 f 54 xr
		maradék	380 f 66 xr

(A kimutatás idegen kéztől.)

³⁰ Az előzetes költségvetés: ET Iratok. A végleges elszámolás, amelyet ERDÉLYI a Társaságnak nyújtott be: uo. E szerint a következőképp alakultak a költségek, ill. a bevétel:

„A Népdalok első kötetére tett költség, s abbóli bevétel kimutatása.

A mecénás FERENCZY Lajos pesti, majd az ötvenes években tokaji ügyvéd volt. Nevével első ízben ERDÉLYI János levelezésében találkozunk. FERENCZY egyike volt azoknak az ifjú pesti honorácioroknak, akik a negyvenes években a reformellenzék oldalán kivették részüket az átalakulás munkájából. Nem sokat tudunk FERENCZYRŐL: csak annyit, hogy ismerte a VACHOTT-testvéreket, STULLER Ferencet, általában ERDÉLYI baráti körét, amelynek tagjai a kor fiatal írói, újságírói, politikusai voltak. Azt is tudjuk róla, hogy egy ideig részt vett az 1843–44-es diétán, majd hosszabb nyugat-európai utat tett. Ekkor került először közelebbi, vagy legalábbis anyagi természetű kapcsolatba ERDÉLYI Jánossal. FERENCZY ugyanis mindenképpen ERDÉLYIvel szeretett volna utazni Olaszországba és ezért az ő úti kiadásainak fedezésére kamatmentes kölcsönt ajánlott fel. A közös utazásra, így a kölcsönre sem került sor. ERDÉLYI azonban nem feledkezett meg FERENCZY ragaszkodásáról és amikor a gyűjtemény sorsa forgott kockán, eszébe jutott a nagylelkű ajánlat.

FERENCZY Lajos ekkor is készséggel állott ERDÉLYI rendelkezésére és vállalta a mintegy 1800–2000 forintnyi összeg előlegezését. Az örvendetes hírről ERDÉLYI a Társaság 1845. november 8-i ülésén számolt be. Bejelentette, hogy a TOLDY által javasolt pompás kiadás után — amelyben ERDÉLYI a jelek szerint nem hitt — azonnal megindulhat a második, „az olcsó és népszerű” kiadás, mert a költségeket vállalta „egy nevével elhallgató hazafi”. Itt kell kiigazítani K. POSONYI Erzsébetet, aki úgy tudta, hogy a Társaság közölte ERDÉLYIvel az ismeretlen mecénás ajánlatát. A valóságban az történt, hogy ERDÉLYI nyerte meg az ügy számára FERENCZY Lajost, aki szinte ERDÉLYINEK adott személyes kölcsönrel biztosította a vállalkozás létrejöttét. FERENCZY vállalta a kiadási költségeket, ennek fejében a kötet jövedelmének egyharmadát kérte. Megállapodásuk egy példánya fentmaradt ERDÉLYI iratai között. Ebből nemcsak FERENCZY személyét azonosíthatjuk, hanem megismerhetjük a feltételeket is. A szöveg így következik:

„Alulírtak egymással következő szerződésre léptünk:

Egyfelől én, Erdélyi János, mint a Kisfaludy-Társaság pártfogása alatt álló népköltési gyűjtemény szerkesztője, kötelezem magamat, hogy a kezem alá jött anyagokból egy legalább is harminc ivre menendő könyvet szerkesztek, s annak szellemi kiállítási oldalát — egy javításon kívül — magamra vállalom, és Ferenczy Lajos urat a tiszta jövedelem egy harmadában osztályosomul ismerem, elfogadom.

Másfelől én, Ferenczy Lajos, mint önkéntes vállalkozó a szerkesztő urnak kötelezem magam, hogy a papir és nyomdai költségeket elvállalom, s ha talán a gyűjtemény második kiadást érne, igényeimet az első kiadásnál tovább nem terjesztem, engedvén a t. c. szerkesztő urnak az első kiadásból 80 példányt, melyek a közös számvetésbe nem fognak bejöni, szabad rendelkezésre.

Költ Pesten, Január 7. 1846.

Erdélyi János
szerkesztő-tulajdonos³¹

ERDÉLYI a *Népdalok és Mondák* I. kötetében rója le halálját:

„És bár ennyi érdek, ennyi ok szól is a népköltészet mellett, mind hiába, ha, egy nevével elhallgató hazafi társul nem ajánlkozik egy kb. 30 ives gyűjteménynek kiadására, mit azért hozok fel, mert ez oka, hogy ki nem adatik mind, ami begyűlt, de meggondolva, nála nélkül még az sem adatott volna ki, ami most adatik, csak forró köszönetünket érdemli.”

³¹ A megállapodás szövege: ET Iratok

Ugyanezen a novemberi ülésen a Kisfaludy Társaság megismételve két kikötését: „a kiadás olcsó és csinos legyen, s hogy a népi nóták is megjelenjenek”, minden egyebet a szerkesztőre bízott. A második kikötéssel kapcsolatban ERDÉLYI nem vállalta egyedül annak eldöntését, hogy „mikép legyenek a hangjegyek közlendők, egyszerűen-e, mint a néptől átvétetnek, vagy énekszó mellett zongorakísérettel?” Az ülés sem tudott határozni, ezért megbízta a szerkesztőt, hogy kérje ki „Fogarassi úrnak, mint tárgyatottnak véleményét” — amire később sor került is.

A szerkesztői, szövegélőkészítői munkák jól haladtak, hátra volt a megállapodás a nyomdával. Ehhez azonban tisztázni kellett: végülis milyen kiadást óhajt a Társaság. A díszes, nagy negyedrébten készülő kiadás tervétől maga TOLDY, annak ajánlója állott el, miután nem érkeztek be az előfizetések, még a minimumot jelentő 160 sem. Maradt tehát az ERDÉLYI javasolta forma, a nagy nyolcadrét, amely olcsó kiállításával könnyen eljuthatott oda is, ahová ERDÉLYI szánta: a nép közé.

A majd 32 ives kézirat az év végére nyomdakész állapotban volt. A kézirat leadásának időpontját 1846 legelejére kell tennünk, mert csak a FERENCZY Lajossal kötött megállapodás, azaz január 7-e után kerülhetett sor a nyomdával, BEIMEL Józseffel való tárgyalásra, ill. a kézirat átnyújtására. A kéziratot ERDÉLYI ennél később aligha adhatta le, mert február 18-án már kész volt 15 ív, és bármennyire gyorsan dolgozott is a nyomda, öt-hat hét legalább kellett a 15 ív kiszedéséhez, ellenőrzéséhez és nyomtatásához. Végül is az I. kötet akkor igen nagy példányszámban, ötezer példányban jelent meg.³²

Ez után következett az előfizetés meghirdetése. Az *Előfizetési Felhívás* keltezése 1846. január 25-e.³³ A hónap utolsó hetében jelent meg a lapokban, a *Pesti Hírlapban* pl. 30-án. Az ötlapos *Felhívás*, amelyet ERDÉLYI az eredeti kézirat szerint „minden rendű és rangú olvasóhoz” intézett, egy HERDER-idezettel indul: „Das Gesangbuch ist des Volkes Bibel!”, tisztelegve a nagy előd munkássága előtt. A kötet megjelenését a József-napi, március 19-i vásárra ígérte. A *Felhívás* terjedelme mutatja, hogy ERDÉLYI többnek tekintette egy előfizetési célokat szolgáló reklámszövegénél. Az alkalmat felhasználta arra, hogy megköszönje a gyűjtők segítségét, továbbra is kérve támogatásukat a második, a harmadik, ill. a későbbi kötetekhez. Figyelmeztet benne a gyűjtés fehér foltjaira, az országnak azon területeire, ahonnan nem érkezett egyetlen küldemény sem. A *Felhívás* végén kéréssel fordul gyűjtőtársaihoz: segítsék a könyv terjesztését, ismét utalva a nép „érdekeire”, „a közhasznú célzatra”.

„Azért kéretnek mindazon tisztelt hazafiak, kik a néppel közelebb érintkezésben állanak, mint a lelkészek, jegyzők s egyéb tisztviselők, de különösen a földesurak, oda munkálni, hogy e könyv menél nagyobb számban terjedjen el a nép között, mert neki semmi sem lehet kedvesebb olvasmány, mint a maga érzései, eszméi, érdekei. A könyv olcsósága, közhasznú célzata, e vállalatnak legbiztosabb ajánló.”

³² Az adatok: Kisf. Társ. Jegyzőkönyve: MTAK Ktár. — Az ötezer példányszámról: *Életképek* 1846. I. 13. sz.

³³ A *Felhívás* kéziratának egyrésze: ET Iratok. — A „fehér foltokra” való hivatkozás nagyon is indokolt volt, mert pl. Erdélyből alig érkezett küldemény, tartogatták ugyanis Krúzának. (Etnographia, 1911. 65.)

Ára valóban olcsó volt: a finom velin nagy nyolcadrét 1 ft 20 kr-ba, a népszerű, szintén velin kiadás mindössze 40 pengő kr.-ba került. Bizományát EMICH Gusztáv vállalta. A vásárokon, a „ponyván” is árulták a „népkönyvet”, de vállalták a lapok kiadóhivatalai, így pl. a *Pesti Hírlapé* is, az előfizetést.

A *Felhívásban* ERDÉLYI szól céljairól és összegezi nézeteit a népköltészet-ről, a népzeneről.³⁴ Minden ismertető, népszerűsítő jellege ellenére is jelentős elméleti vonatkozásban. Meglepő módon, a szakirodalom erre is alig utal.

A mintegy 30 íves kötetet — ígéri a *Felhívás* — egy előszó nyitja meg, amelyben

„az a kevés fog elmondani, mi történt nálunk a dalok gyűjtése körül, s névszerint lesznek megemlítve azon tisztelt egyének, kik a haza külön részeiből küldeményekkel járultak a társaság igyekezetéhez. Hadd lássa meg az ország, hol vették melegen e vállalatot, mert van megye, sőt megyék, honnan évek óta sürgetős felszólítás dacára sem jött avagy csak egy szó, egy dalhangoska felénk, míg ellenben idegen földön Moldva és Oláhországban lakó véreinktől bírnak erekyüket, csángó népdalokat”.

A kötet 14 részre, „könyvre” tagolódik, felsorolásuk után ERDÉLYI röviden méltatja a kötetben közölt dalok, elsősorban is a balladák értékeit:

„melyek a költészet e nemének saját magunk kebeléből vett példányai, s minden méltánylatra érdemesek, míg a játékdalokban, leginkább ó időkben maradt töredékek — többnyire történeti zamatnak fentartására fogunk ismerni, dicsekedvén különben néhány valóságos történelmi becsű, régi, ép, egész darabokkal, melyek mellett a Csángó népdalok a moldva és oláhországi magyarok érzéseit, nyelvét fogják egész sajtáságában visszatükrözni.”

Az *Előfizetési Felhívás a Népdalok és Mondák* négy jellemző sajtáságát emeli ki. Ez lesz a magyar népnek első könyve, írja, amelyből:

„a tősgyökeres magyar érzésnek álság és kendőzés nélküli sajtásága, mivolta, szelleme leghivebben fog magyaráztatni”, ez lesz az a könyv, melyben „minden ki magyarul beszél, legyen miveltebb vagy nem, fog találni élvezetre valót s általa mintegy szellemi közlésbe, atyafias találkozásra fognak összehozatni a magyar keblek, azon könyv, melyből legjobb műbiráink kétségei: van-e költői lélek az együgyű, iskolátlan magyar népben, el fognak döntetni, s ez végre azon könyv, mely úgy szólván az időnek készül sugallata után, s a fölébredt népi érdekeknek dalokban leszen örvendetes hirdetője.”

³⁴ *Erdélyi János és a magyar népzene* (Muzsika 1973. 9. sz.) c. cikkben foglaltam össze röviden — az író néhány kéziratos töredéke, ill. cikke alapján nézeteit a magyar népzene-ről. Minderről részletesebben az ERDÉLYI-monográfia I. kötetében van szó, ill. a *Népköltészet, népzene — népi társadalom (Erdélyi János és a Bartók-, Kodály-koncepció)* c. az *Irodalomtörténet* ezévi 3. számában megjelenő tanulmányban. — Itt említyük meg, hogy ERDÉLYI a Társaság határozatának, de már saját korábbi javaslatának megfelelően készült a be- küldött népdallamok kiadására is. Ezen a téren azonban legyőzhetetlen nehézségekbe ütközött. Szándékát, ill. tervét mutatja, hogy — mint az *Előfizetési Felhívásban* írta — hatszáz népdallamot szétosztott „a fővárosi magyar érzelmű zenészek közt” ... „az ortográfiának megvizsgálása végett. A hatszáz dallamból mindössze 12 jelent meg, a többi kiadását a közbejött események megakadályozták, majd Buda ostrománál jó részüket megsemmisült. A két füzet: *Magyar népdalok (énekre és zongorára vagy egyedül zongorára alkalmazák Fogarasi és Travnyik)*. A Kisfaludy Társaság megbízásából kiadja ERDÉLYI János) Pesten. [A rajzot VIDÉKY készítette ugyancsak Pesten.] Az első a következő dalokat tartalmazza: Káka tövén költ a ruca, Elmentem én a szőlőbe, Az alföldön halász legény vagyok én, Deres a fű, édes lovam, ne egyél, Ugy ég a tűz, ha lobog, Nem szerettem az életben ... , a második: Hótul fehér a gyöngyösi hegytető, Beszegődtem Tarnócára juhásznak, Sem eső nem esik, sem, De mit töröm fejemet, Szerettelek, szeretlek is, amig élek, A Tisza, a Duna zavarodik ... Az első füzet 1847 februárjában jelent meg, ERDÉLYI február 27-én mutatta be a Társaságnak, a második október folyamán, mint arról ERDÉLYI jelentése tanúskodik. (*Magyar Szépirodalmi Szemle* 1847. II. 287.)

A *Felhívás* második felében — mielőtt rátérne a népzeneré — fogalmazza meg ERDÉLYI a lélektani célt, azaz az önismeret szükségességét. A gyűjtemény a nemzeti önismeretet szolgálja, a népdalok megismertetik a nemzetet — múltját éppúgy, mint jelenét — „a művelt olvasóval” és a néppel:

„Nem érzés csikland, nem rimpengés a cél, hanem népünk szívének lepletlen fölismerése. Meglessük itt a magányban epedő pörleányt, a gunyban éles suhancot, az élet bajaival küzdő jobbágyot, a pusztán istennek és nem embernek számoló „szegény legényt”, s hadba menő ujoncot, a méla pásztort, a hare hevében fölmelegült katonát, és mind ezek közt hallandunk néhányat azokból, melyeket még atyáink énekeltek, hogy legyen ugy nekünk érzéseinkben, mint volt nekik, és megtudjuk minő volt az ő kedvük vagy bánatuk a mienkhez képest.”

A kötet jellemzése és a kiadás céljainak megfogalmazása után került sor a „magyar népzeneré”. Ennek a résznek terjedelme — egy egész oldal — tanúsítja ERDÉLYI érdeklődését a magyar népzene iránt. Jelentős és alig ismert módon fogalmaz meg olyan igazságokat, amelyek csak 10–15 évvel később foglalkoztatták a zeneértőket, és csak jóval később mentek át a zenei köztudatba. BARTÓK és KODÁLY munkásságáig alig figyeltek pl. a vers, a ritmus és a melódia összetartozására, a népdal és a dallam elválaszthatatlanságára. ERDÉLYI a *Felhívásban* újra elmondja a népzeneről mindazt, csak hangsúlyosabban, amit már az 1843. december 30-i előadásban megfogalmazott. Szavai annál fontosabbak, mert mindazt FOGARASI János figyelmeztetése előtt mondotta. Író létére is hamarabb figyelte a zene, a népzene elméleti kérdéseire pl. a strófa-szerkezetre, mint a hazai zenetudósok.

Az *Előfizetési Felhívás* azt ígéri, hogy az összegyűjtött, több százra menő dallamot és dalt kisebb füzetekben fogja a Társaság megjelentetni. A dallamoknak és a népdaloknak párhuzamos kiadására készülve, ERDÉLYI a begyűlt dallamok közül mintegy hatszázat osztott ki „a fővárosi magyar érzelmű zenészek közt” az „ortográfiaiának megvizsgálása végett”, „mert a felsőbb, zenei belbecset, sajtáságot illető átnézés gondjait, a fogamoknak (accord) elrendezését Fogarassy János m. acad. r. tag vette magára, kinek idegentül ment tiszta magyar ízlése a zenében, mindenről kezeskedik.” Tanulságos a *Felhívásnak* az a része, amelyben ERDÉLYI a népi dallamok kiadásának, azzal kapcsolatos elképzelésének céljait határozza meg.

Itt jelentkezik ismét az a párhuzam, amelyre már a terv első, 1841-es megfogalmazása utalt, és ami ERDÉLYI tervének, tevékenységének jelentős újdonságát, a bartóki, kodályi koncepció anticipálását fejezi ki.

A népdalok kiadásától a magyar költészet felfrissítését, egy új irányzat, iskola kialakulását remélte, a népi dallamok megjelentetésétől a magyar műzene megújulását, sőt a népi alapon újjászülető magyar zene megteremtését. Nagyszabású a gondolat, amely ERDÉLYINEK 1841 és 1842 óta kedves eszméje volt. A *Felhívás* így fogalmaz:

„Ily komoly férfias hozzáállás (a dallamok vizsgálata és a kiadás) után zenei magyar világunk is új felrissítést (hazai irányt fog venni), biztosabb művelődést fog nyerni, s talán épen alapját vetni egy — az európai népek sorában eddig el nem ismert — magyar zenei iskolának, melynek eltanult töredékei lassanként csaknem átlopattak már a német zenébe, mint ezt több itt született, de művelődés által németté vált hangszerzőnk műveiben elégszer van alkalmunk észrevenni, mi ha tovább megy — írja aggodalmának adva hangot — német szomszédink egyszer azt mondják erre is, hogy tőlük vettük, pedig minden, de minden szellemi birtokaink közt a zene az, mely »legmienkebb« elvitázhatatlan tulajdonunk.”

Az utolsó mondat hitvallása mutatja Erdélyi figyelmének egyik nyomós okát, amellyel a magyar népzene és általában a magyar zene iránt ifjú kora óta viseltetett.

Az *Előfizetési Felhívás* kibocsátása után a szerkesztő hozzálátott a könyv terjesztésének megszervezéséhez. Ez utóbbit nagy körültekintéssel végezte. A *Felhívást*, amely nemcsak újságokban, hanem röplapként is megjelent, szétküldte az országban működő egyesületeknek, kaszinóknak, köröknek, társaságoknak. Az egyesületek nevét és címét tartalmazó lista tanúsága szerint ERDÉLYI kétszáz olvasó egyesületről, „casinó”-ról, gazdasági körről, polgári társaságról, céllövész egyesületről tudott, de rajtuk kívül még gondolt néhány „község”-re, néhány falu „közbirtokosságára”, valamint egy-egy foglalkozási ágat tömörítő egyesületre, így. pl. a „miskolci Kereskedő Izraelita Község” re.³⁵ A listán szerepel az újvidéki „Szerb olvasó egyesület” is, amelynek érdeklődésére ERDÉLYI számított. A *Felhívás* kiegészítéseként a lapok azt is közölték, hol, milyen intézménynél vagy egyénnél lehet a kötetre előfizetni, és kinél, ill. kiktől vehetők át a példányok. A megnevezettek névsora ugyancsak azt példázza, hogy a gyűjtemény kiadásának célja több volt irodalmi célkitűzésnél, szorosan kapcsolódott a kor nagy társadalmi mozgalmához: a nemzetiség és haladás szolgálatához. A nevek majdnem teljesen azonosak a *Pesti Hírlap*, ill. a *Regélő Pesti Divatlap* levelezőinek nevével, akik mindenütt — mint akkor fogalmazták — a haladás emberei és a maradiság ellenségei voltak.

Időközben szépen haladtak a nyomdai munkák és mai szemmel nézve rekord idő alatt készült el a kötet. A kézirat leadása után öt-hat héttel a szerkesztő 15 nyomtatott ívet bemutatathatott a Kisfaludy Társaságnak. A lapok március közepén jelentették, hogy

„a Kisfaludy Társaság firmája s Erdélyi János szerkesztése alatt megjelent »Népdalok és Mondák« c. gyűjtemény éppen most került kezeink közé. Legyen elég e nemzeti kincsről előlegesen annyit mondanunk, hogy a mű küldisz-, tartalmi választékosság- és kiállításra nézve kitűnő szerkesztői ügyességet, gondot és szorgalmat tanúsít egyrészt, míg más részről annak kiadója áldozatkészségéről tesz fényes bizonysgót.”

A híradás március 12-éről való, így a szerkesztő betartotta, amit az *Előfizetési Felhívásban* ígért: a József-napi vásárra kapható volt a kötet, mégpedig egy olcsóbb és egy drágább kiadásban. A két ezüst húszasba kerülő példányokat vidéken hozták forgalomba, miután azok „csak falusi, s szegényebb sorsú köznép számára levén nyomtatva”. A négy ezüst húszasért árult „népkönyv” is igen kelendő volt.

„Nem jut eszünkbe — folytatja a *Pesti Divatlap*, hogy magyar mű valaha e népdalgyűjteményéhez hasonló keresetségnek és keletnek örvendett volna, sőt szerkesztője — mint bizonyos adatok után tudjuk — már Bécsből is többrendű megrendeléseket vón, a többek között pedig föl is szólították, hogy annak német nyelvirei lefordításába beleegyezni sziveskednék.”³⁶

A kötet iránti kíváncsiságot fokozta, hogy olyan hírek is elterjedtek, melyek szerint „mintha a népdalok pénz nélkül fognának a nép között kiosztogattni. Innen több egyénektől látogattatik folyvást a dalok szorgalmas szerkesztője, kik tőle a felebbi értesítés nyomán, ingyen dalokat követelnek” — mint ugyancsak a *Pesti Divatlap* írja az *Ungar*-ra hivatkozva.³⁷

³⁵ Az olvasókörök listája: ET Iratok

³⁶ *Pesti Divatlap* 1846. I. 11. sz. március 12.

³⁷ *Pesti Divatlap* 1846. I. 12. sz. március 19.

Az I. kötet fogadtatása kedvező volt és még mielőtt a Társaságban szóba került volna a II. kötet kiadása, a lapokban már jelentkezett ennek igénye. A siker nyomán a Kisfaludy Társaság elhatározta a folytatást. Az újabb kötet szerkesztésével is ERDÉLYI bízta meg, mint arról az 1846. május 30-i társasági ülés jegyzőkönyve tudósít. ERDÉLYI ezután újabb, most már a II. kötetre utaló felszólítást intézett közönségéhez a *Pesti Divatlap* 25. számában, kivált azon vidékek gyűjtőit buzdítva, ahonnan az első kötetben kevés vagy semmi sincs közölve. Olyan eredménye lett a felhívásnak, hogy ERDÉLYI szinte azonnal hozzáfoghatott a II. kötet összeállításához. Ennek előszavában a 96—156. szám alatt sorolja fel azokat a gyűjtőket, akiktől az újabb küldeményeket kapta. Az előszó november 20-i keltezésű. (Míg az I. kötet kiállításához öt hónap, ill. a nyomdai munkákhoz két és fél hónapra volt szükség, a II-éhoz nyolc hónapra.) Közben a kézirat, ill. annak másolatai megjárták a cenzurát, mint arról az *Erdélyi Tár* két kötegeének hátlapján szereplő cenzori pecsétek tanúskodnak. A dalokat ERDÉLYI két kötegeben adhatta be a könyvvizsgálónak, mert az első csomó utolsó lapján az engedélyező záradék: „Nyomathatik Budán 18/8 846. Peregriny” augusztus 18-i, a második kötegen pedig ugyanez a szöveg szeptember 2-i dátummal szerepel. Ezután az időpont után mehetett nyomdába a Népdalok és Mondák II. kötete.³⁸ A szerkesztő 1847. január 2-án mutatta be a Társaságnak, amelyet ugyancsak nagy elismeréssel és örömmel fogadtak.³⁹

Míg az I. kötet terjedelme majdnem 32 ív, a másodiké 31 ív. Az elsőben több a gyűjtött anyag, mégpedig öt ívvel, mert a másodikban helyet kapott ERDÉLYI hatíves tanulmánya, a *Magyar Népdalokról*. Csökkenti a II. kötet népdalainak terjedelmét a három ívnyi „Íróktól” származó, azaz a nép közé leszállt dalok közlése is.

A II. kötetben kevesebb a műfajok szerinti felosztás: *Szerelmi dalok, Bordalok, Gúnydalok és komolyneműek, Történeti, nemzeti dalok, Székely dalok* és az *Íróktól*, hat részre oszlik, szemben az I. kötet tizennégy részével. Gazdagabb azonban a II. kötet mesegyűjtése, ill. monda anyaga. Az I. kötetben csak három prózai darab szerepel, a II. kötet 12-t közöl. Ez utóbbiban benne van a dalok vidékek szerinti felsorolása, ami kimaradt az I. kötetből. Változás történt a kiadó, ill. a bizományos személyében. EMICH Gusztáv helyett MAGYAR Mihály lett a kötet kiadója. A MAGYARRAL kötött megállapodás szerint ERDÉLYI kötelezte magát, hogy: „ily cím alatt »Népdalok és Mondák« egy harminc ívnyi könyvet szerkesztek és kiadás végett mint tulajdont neki átengedek.” MAGYAR Mihály pedig „a kiállítási költségek vitelére” vállalkozott,

³⁸ Az újabb, a II. kötetre való felszólítás: *Pesti Divatlap*, 1846. 25. sz. A cenzori pecsét az ET 33. és 34. köteteként összekötött köteg végén. Ez a két kötet részben Erdélyi keze írásával, részben másolók kezével készült. Nyilvánvaló, hogy a két köteg a cenzúrához benyújtott anyag lehetett.

Az első egy kéz másolta, mert arra több idő jutott, míg a másodikat hat kéz, ott már sürgetett az idő. Az anyag nem összefüggő. Összevetve a két kötet anyagát a *Népdalok és Mondák* II. kötetével, kiténik, hogy a másolat, ill. a kézirat nem fedi a megjelent kötetet. Mindebből arra következtethetünk, hogy ERDÉLYI lemásoltatta az egész beérkezett anyagot és azt adta be a cenzorhoz, hogy ezzel is gyorsítsa a munkát. Közben pedig ő maga dolgozott a beküldött gyűjteményeken. Később már csak arra kellett figyelnie, hogy a cenzor esetleges kihagyásait vagy megjegyzéseit ellenőrizze és saját anyagára átvezesse. Amit tehát a cenzor kibocsátott, mehetett a nyomdába, amit azonban nem engedélyezett, azt ERDÉLYI kiemelte az egészből. Így e kéziratok és a megjelent kötet adják az egész II. kötet anyagát.

³⁹ *Pesti Divatlap* 1846. I. 4. sz. rózsaszín borítóján.

valamint arra, hogy „a Szerkesztő úrnak 1000 f szóval ezer pengő ftot” fizet. „A Tulajdon jog szól egy kiadásra — mondja a megállapodás. A fizetés következőleg fog történni: a munka megjelenésekor két száz, azaz: 200 pftot, a többit egy év lefolyása alatt.” Az egyezséget 1846. június 1-én kötötték meg.⁴⁰

MAGYAR Mihály számára a II. kiadás kiállítása jó üzletnek ígérkezett. ERDÉLYI így akarta pártolni a Bécsből akkor hazatért MAGYART, aki azzal a szándékkal jött Pestre, hogy fellendítse a magyar könyvkiadást, mint azt leveleiben kifejtette. Mert EMICH, mint általában a német kiadók, túlságosan is saját üzleti szempontjait részesíthette előnyben, háttérbe szorítva a magyar nyelvű könyvkiadás és a magyar írók érdekeit. A II. kötet nyomdásza ismét BEIMEL József volt.

A III. kötetről először 1847. július 31-én volt szó, amikor ERDÉLYI János a Kisfaludy Társaságnak bejelentette, hogy az újabb gyűjtemény kiadásra kész, és megkezdődhetnek a nyomdai munkák. A kötet 1848. június elejére készült el, június 10-én mutatta be a szerkesztő a Társaságnak. A nyomdai munkákat végző BEIMEL József volt ezúttal a bizományos is. A három könyv közül az az utolsó a legvékonyabb, mindössze 21 és fél ív. Beosztása követi az első kettőt, műfajilag azonban változatosabb a II. kötetnél. A III. kötet monda-, ill. meseanyaga a legnagyobb, hús „mondát” közöl. Újdonsága, hogy a szerkesztő a dalok alatt közli a gyűjtés helyét, azaz az egyes dalok vidékét. A kötet végén a *Hazafi dal* az időközben bekövetkezett változásokra, 1848. március 15-ére emlékeztet, amelyre ERDÉLYI az előszót antedatálta. A *Hazafi dal* alcíme arra a nagy eseményre utal, amely a népdalok névtelen szerzőit, az egész népi közösséget éppoly közelről érintette, mint a szerkesztőt magát: „Március 20-ikán, midőn Pest megye gyűlésén a szabad föld kihirdettetett.”

Az 1842. november 30-i program és az 1843. december 30-án elindított vállalkozás a III. kötet megjelenésével még nem zárult le. Az utolsó kötet szerkesztési munkáinak elkészülése után, amikor ERDÉLYI 1847. július 31-én a Kisfaludy Társaság asztalára letette a kéziratot, annak a véleményének adott hangot, hogy szükséges lenne a népköltészet egyéb ereklyéinek gyűjtése is: „ne csak a mesék és mondák gyűjtésének, mondotta a titoknok, hanem a nép szájában élő találós mesék, példabeszédek, közmondások”. És miután a Társaság ERDÉLYI újabb indítványát is elfogadta, folytatódhatott a munka, amelynek eredményeként összegyűlt a *Magyar Közmondások Könyvének* anyaga. Az újabb gyűjtemény kiadását ERDÉLYI 1848-ban tervezte. A közbejött események és egyéb elfoglaltságai azonban hátráltatták munkáját. A könyv megjelenésére ekkor nem kerülhetett sor. 1849–50-ben, bujdosása alatt tovább gazdagította gyűjteményét. A kiegészítéseket követő átdolgozások után 1850 őszen nyomdakész volt a kézirat, mint arról a SZEMERE Miklósnak írt levélből értesülünk.⁴¹

⁴⁰ Az egyezés: ET Iratok. Magyar ezt írta ERDÉLYINEK 1846 szeptemberében: „Megvallom, hogy Tekintetes Urban Messiásomat tekintem, mert a Népdalok II. kötete . . . félig-meddig megismertem engem és szándékomat hazámban.” (Erdélyi Levelezése, I. 289.)

⁴¹ Levele SZEMERE Miklóshoz: Levelezése, II. kötet, 24. — Először 1850. október 24-i levelében ír erről: „Mióta itt vagyok (azaz Pomázon Arday Károlynál), régi gyűjteményeimből összeírtam a magyar közmondásokat, mint folytatását a népdalokkal megkezdett népirodalomnak, számra nézve eddig hatezret. Belőlök igen szép könyvet lehetne csinálni.” A következő, Szemeréhez már Pestről írott levélben 1851. ápr. 10-én már arról számol be, hogy „én könyvet ígérvén, adtam, de még a katonai kormány keze közt van, mert édes Miklósom, beteljesedett, mit K. Gábor [Kazinczy] és én vitattunk ellened, te pedig állítád, hogy a cenzúra visszajő. Úgy van! A könyv, ha kész, lefoglaltatik, átvétetik, ami nem tetszik, a kész exemplárból kivágatják.” (Levelezése, II. 28.)

És amint megnyílt az út Pestre, ERDÉLYINEK első dolga volt, hogy eligazítsa a közben még bővített gyűjtemény sorsát. A 30 íves, 9 ezer közmondást tartalmazó kötet kiadását KOZMA Vázul vállalta. 1851. május legelején jelent meg a könyv, mint azt ERDÉLYI a *Pesti Napló* 1851. május 5-i számában hírül adta. A *Közmondások Könyve* némileg eltér a *Népdalok és Mondák* három kötetétől; valamivel nagyobb azoknál. Az idő közben bekövetkezett tragikus változások megmutatkoznak a *Közmondások Könyvé*n is: papírja rossz minőségű, kiállítása kevésbé gondos, mint amilyen az előzőké volt. A változás azonban csak a kiállításon látszik, minden egyéb vonatkozásban a régi.

Elődeihez hasonlóan a *Magyar Közmondások Könyve* is a Kisfaludy Társaság nevét viseli belső címlapján: „A Kisfaludy Társaság megbízásából szerkeszti és kiadja Erdélyi János”. Ez a szöveg — miként a kötet nagy tanulmánya — a kezdeti célkitűzések jegyében a szellemi, elvi folyamatosságot hirdeti, pedig amikor a kötet nyomdába került, majd megjelent, a Társaság már nem működött. A gyűjtemény, a vállalkozás túlélte a forradalmat és gazdáját, a Kisfaludy Társaságot. (Az előszóban utal ERDÉLYI arra, hogy három évvel korábban, a *Népdalok és Mondák* IV. köteteként kellett volna megjelennie.) A kötet végén tanulmány foglalja össze az író gondolatait a közmondásokról, hasonlóan a II. kötet népdalokat elemző értekezéséhez.

ERDÉLYI János a *Közmondások Könyvé*vel sem tekintette lezártnak a gyűjtést, mint azt a *Pesti Napló*ban 1851. augusztusában megjelent felszólítása dokumentálja. „Gyűjtsük a hazai népszokásokat!” — fordult az olvasókhoz és egykori gyűjtőihez, biztatva őket a munka folytatására, hitet téve a népköltészet, a népi ereklyék, a nép szellemi kincseinek esztétikai értékei, valamint a vállalkozást elindító, azt dajkáló politikai gondolat mellett.⁴² Ebben a felszólításban — tükrözve az időket és ERDÉLYI aggodalmait — jóval nagyobb hangsúly esik az önismeret szükségességének gondolatára, valamint a „mentésre”.

„Azért gyűjtsük a hazai népszokásokat. Vigyük magunkkal életünk lehető emlékeit, habár romokban is, korrul korra át, mint a költőzködő népek a nemzetségek ismertető jeleit, vidékről vidékre. A magyar különben sem volt akármikor olyan igen családi körre utasítva, mint jelenleg, és szerencsére magát némiképp szerencsétlennek is érzi, pedig ha igazán híj lesz magához, ha el nem veszti önbizalmát . . . és meggondolás nyomai jelentkeznek homlokán, épen most mehet által művelése igazi útjára, önsorsának előítélet nélküli fölfogására, mi eddig, fájdalom, sohasem volt meg igazán.” Ismét figyelmeztet arra, hogy „a szokásokkal dal és tánc és zene és egyéb adalékok is együtt találhatunk, s hogy e részbeli törekvésünk sikerre vigyen, mindennek föl kell jegyeztetni.”

A *Pesti Napló* cikkének fogadtatása ugyancsak megmutatta, hogy a népköltészeti gyűjtés legújabb ága, a népi szokások összeszedése ekkor is többnek ígérkezett pusztán irodalmi vállalkozásnál. A cikk megjelenése nyugtalanságot keltett hivatalos helyen, mint arról néhány nap múlva ERDÉLYI levele beszámol:

„Minap a *Pesti Napló*ban én irtam egy cikket a szokások, hazai népszokások felől, csupán irodalmi szempontból, s a szerkesztői hadi törvényszék elé idéztek miatta. Nem értették. Vádjuk a neveltségességig ment. Egyébiránt még nincs ítélet; tegnap előtt adta be a Bánffy a cikkelyt igaz fordításban és egyéb védveit. Jó volna most nem Pesten!” — sóhajt fel 1851. augusztus 16-án SZEMERE Miklósnak.

A vádat elejtették, de a gyűjtésből nem lett semmi, más idők jártak.⁴³

*

⁴² Felszólítása: *Pesti Napló* 1851. augusztus 7. és augusztus 8., 425., 426. sz.

⁴³ Levele SZEMERÉHEZ: Levelezése, II. 38.

Éppen tíz évvel azelőtt, 1841-ben és egy SZEMERE Miklósnak írt levélben jelezte ERDÉLYI először szándékát a népköltészet gyűjtéséről, és tíz évvel később 1851-ben ismét SZEMERE Miklósnak számolt be a gyűjtést kiegészítő tervének kudarcáról. Így a *Magyar Közmondások Könyvével*, ill. ERDÉLYI hadi törvényszék elé idézésével zárult a *Magyar Népköltészeti Gyűjtemény*. Az 1851-es epizód, ERDÉLYI törvényszék elé idézése szinte szimbolikus: az egész vállalkozást jelképezi és egyben a gondolatot, amellyel ERDÉLYI János 1841-ben megindította a népi ereklyék gyűjtését, ezzel az „üggyel” szolgálva a népi érdekeket.

ERDÉLYI János tíz év alatt négy kötettel és számos elméleti munkával jelentkezett a népköltészet köréből. Egy évtized alatt elindította és elméletileg megalapozta azt a nagy irodalmi megújulást, amely mellett PETŐFI és ARANY tett hitet.

A *Magyar Népköltészeti Gyűjtemény* kiadásának történetét áttekintve, ERDÉLYI János megnyilatkozásait követve mutatkozik meg az elméleti tanulság. ERDÉLYI mindvégig az irodalom, a zene és a társadalom egészében gondolkozott, amikor a „népi elem” kérdését szóba hozta, ill. a gyűjtemény javaslatát felvette. Többet várt tőle, mint pusztán az irodalmat megtermékenyítő vállalkozástól. Miként a zenében a népi zene „azon dúsgazdag alap, melyen idővel a művelt nemesített magyar zene műcsarnoka eredeti sajátosságos nemzeti irányba fölépülhet”, ugyanúgy a népköltészet is az a fundamentum, amelyből kinőhet az egész magyar világot magába ölelő irodalom.⁴⁴ A népköltészet és a népzene ERDÉLYI számára szorosan összefüggött az egész nemzet, az egész nép sorsával, így mindaz, amit a kettőről mondott, vonatkozik a társadalomra is: „A nép az a szellemnek, mint föld a gabonának.”⁴⁵ A népben kell tehát alapot vetni a nemzetnek, erre kell építenie a „státusférfinak”, és ebből a fundamentumból nőhet nagyra a nemességet és a népet egyként magába fogláló egységes, azaz „nemzetnépi” társadalom, annak minden politikai követelményével és következményével együtt. Ekképp fonódott nála össze a politikai és esztétikai gondolat: a „nemzeti” kategóriája politikailag és esztétikailag egyaránt „népivé” táult és lett addigi költészetünk „nemzetnépivé”, azaz a nép és a nemesség költészetét, az egész közösséget magába foglaló irodalmi igényé. Gondolkodásának alapjait — amely a kornak megfelelően elsősorban jogi, jogra épülő volt — egyik 1845 körüli feljegyzése magyarázza: „Néphöz nyelv köt, nemzethez jog is. Valamint a nemzet tökéletlen is, ha egyszersmind nem nép is, hasonlólag a nép, míg nem nemzet, tökéletlen.”⁴⁶ A gondolat mögött felismerhető a tökéletesség herderi igénye, valamint a nép és nemzet egységét, eggyéolvadását követelő „népérdek”.

A másik tanulság, amely különösen az 1851-es *Gyűjtsük a hazai népszokásokat!* c. felhívásban jelentkezik erőteljesen: mennyire tudatosan sürgette ERDÉLYI a nemzeti önismeretet, önmagunknak és önmagunk helyének tisztánlátását, amely a nagy politikai és társadalmi célok megvalósításának elengedhetetlen feltétele. Tudta, milyen veszélyeket rejt magában az eszményítés, a

⁴⁴ *Egy pár korszerű szó nemzeti zenénk ügyében*. RPD1 1844. I. 252. F. jellel. ERDÉLYI ekkor, mint az egész irodalom és közfelfogás még nem tett különbséget a népi, azaz a parasztzene és a cigányzene között. A kettő közötti különbség csak később jelentkezett és mélyült el. A népzeneről: l. még a 34. jegyzetet.

⁴⁵ *Úti Naplója*, 208. (Bp. 1951.)

⁴⁶ ET 9. kötet 113. levél.

déliábkergetés, a szélsőséges nemzeti illúziókat tápláló látásmód, különösen a forradalom bukása után.

A *Népköltési Gyűjtemény* történetének vizsgálata végül arra figyelmeztet, hogy az egész vállalkozás lelke és mozgatója ERDÉLYI János volt. Az ő fáradhatatlan energiája, céltudatossága és alaposan átgondolt koncepciója nélkül, amellyel a népdalok gyűjtését összekapcsolta az egész közösséget érintő „literaturai”, ill. társadalmi reformmal, ez a gyűjtemény is KRIZA első, visszhang nélküli kísérletének sorsára jutott, ill. — ahhoz hasonlóan — megkésett volna.

Befejezésként idézzük ERDÉLYI szavait, aki a III. kötet előszavában végezte el a maga számadását és mondta ki azt a gondolatot, amit jó néhány évtizeddel később KODÁLY Zoltán fogalmazott meg. KODÁLY alapnak tekintette a népzene, melynek „építő köveiből épületet emelni kívántunk”, hogy arra építve BARTÓKkal együtt megújítsák a magyar zenét”,⁴⁷ ERDÉLYI így írt:

„Ennyi az eredménye néhány év előtti felszólalásunknak; igen elég arra, hogy tanúságot tegyen a népköltészetnek keletéről irodalmunkban, de még mind kevés ama hosszú történeti élethez, melyet fajunk a négy folyam mellékén századok óta nemzetileg él. . . . Részemről, mint e vállalat sürgetője, vagy tán létesítője is, örömmel fordíték reájok minden időt és figyelmet, könnyű szívvel mondván le ama kétes dicsről, mi talán eredeti dolgozatok után jutott volna irodalmi pályámnak, mert használnom kelle az időt, a közönség fogékonyságát, s tömegben adni elé, amit lehetett, hogy kielégíttessék vágyakodása. *Tudom, mit s miért tevék.* Az én gondolataim az irodalomról nagyobb körűek, mint legtöbb emberé, s ha a népben akarék alapot vetni az irodalmi ösmereteknek, nem annyit tesz, mintha nagy feneket igyekeztem terveimnek keríteni, hanem mivel jól tudom, hogy szűk alapon nagyság nem emelkedhetik.”⁴⁸

ILONA T. ERDÉLYI

Die Geschichte der Veröffentlichung der Ungarischen Volksdichtungssammlung

Der Aufsatz bearbeitet die Geschichte der Entstehung, beziehungsweise der Herausgabe der ersten, von der Kisfaludy-Gesellschaft herausgegebenen ungarischen Volksdichtungssammlung.

Im Mittelpunkt steht die Gestalt des Redakteurs, János ERDÉLYI. ERDÉLYI hat sich von seiner Kindheit an für die Volksdichtung interessiert, von 1837 aber — parallel mit seinen Studien — seine Vorliebe für die Volkslieder hat sich von der »instinktiven Volkstümlichkeit« immer mehr zur »bewussten Volkstümlichkeit« umgewandelt und nachher dieses ist mehrere Jahre durch sein literarisches Programm geworden.

Nach der Darlegung der Gedankenfolge und nach dem Überblick der früheren heimischen Vorereignisse folgen die wichtigsten Momente des vom Gesichtspunkt der Sammlung so bedeutenden Jahrzehntes von 1841 an. Die Absicht der Herausgabe der Volkslieder und zwar mit den Noten, hat in ERDÉLYI in 1841 eine bestimmte Gestalt angenommen. Im November 1842, in seiner Antrittsvorlesung, gehalten im Kreis der Kisfaludy-Gesellschaft, hat er sein literarisches Programm verkündet: hat auf den grossen Wert der bis dahin ausser Acht gelassenen Volksdichtung aufmerksam gemacht. Ein Jahr später — auch in der Kisfaludy-Gesellschaft — hat er die Sammlung und später der Veröffentlichung der Volkslieder vorgeschlagen und die Unterstützung der Gesellschaft gewonnen. In 1844 hat er den Auftrag erlassen auf eine allgemeine Sammelaktion und in 1845 hat die Gesellschaft ERDÉLYI mit der Konzipierung des Sammelwerkes beauftragt, als denjenigen »der die Herausgabe unserer Volksdichtung erwähnt hat«. Wie der Beschluss zusammenfasst, er wird »die Durchsuhung, die kritische Auswahlung, die genaue Herstellung des

⁴⁷ KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés.* (Sajtó alá rendezte: BÓNIS Ferenc. Bp. 1964. I. kötet 27., ill. 33.)

⁴⁸ ERDÉLYITŐL az idézet: *Népdalok és Mondák.* III. Pest, 1848. Előszó.

authentischen Textes ausführen, er soll den Text redigieren und mit Erläuterungen versehen«. Letztens hat auf ERDÉLYI gewartet die Beschaffung der Deckung der Ausgabe. Als Ergebnis seiner Arbeit konnte schon in 1846 der erste Band der *Ungarische Volkslieder und Sagen* in 32 Bogen, der zweite Band in 1847 in 31 Bogen und der dritte Band in 1848 im Umfang von 21 und halb Bogen erscheinen. Das Ergebnis des Jahres 1847 sind die zwei Hefte der *Ungarischen Volkslieder*, die Noten von sechs-sechs Volksliedern mit Klavierbegleitung. Zufolge des Freiheitskrieges vom 1848–49 konnte das *Buch der ungarischen Sprichwörter* mit 30 Bogen nur verspätet in 1851 erscheinen und damit wurde die erste Volksliedernsammlung der ungarischen Literatur abgeschlossen.

Der Aufsatz bezeugt mit einem bis jetzt unbekanntem Material und Dokumentation, dass der Stifter, Veranlasser und die treibende Kraft der ganzen Unternehmung János ERDÉLYI war. Das grosse Novum seiner theoretischen Tätigkeit ist, dass er die Sammlung der Volkslieder mit der »literarischen«, beziehungsweise die ganze ungarische Gemeinschaft betreffenden gesellschaftlichen Reform verbunden hat; mit der Gedanke der bürgerlichen Umwälzung. Diese Konzeption erklärt, dass die Sammelaktion, welche zuerst versprach bloss eine literarische Unternehmung zu werden, ist zur Bewegung von nationaler Bedeutung wurde. Nach dieser Gesinnung zog sich die Grimmische »Rettung« und das frühere mit dem Anspruch auf die Erneuerung der Dichtung begonnene Programm durch mit der demokratischen Gedanke, welche die Richtung der Epoche zum Ausdruck brachte. So hat ERDÉLYI'S Tätigkeit die Dichtung von Sándor PETŐFI und János ARANY vorbereitet.

Was ERDÉLYI im Zusammenhang mit der Volksdichtung behauptet hat, erstreckte er auch auf die Volksmusik: wie er von der Veröffentlichung der Volkslieder die Erneuerung der ungarischen Dichtung, die Annäherung von »Volk« und »Nation« erhoffte, so erwartete er von der geplanten, aber nur unvollständig verwirklichten Herausgabe der Volksmelodien das Aufleben der ungarischen Kunstmusik, beziehungsweise auf Grund der Volksmusik die Erschaffung der neuen ungarischen Musik. So wurde ERDÉLYI zum Vorläufer von Béla BARTÓK und Zoltán KODÁLY.